

HAYAT SORUNLAR YUMAĞI MASAL ÇÖZÜMLER HAZİNESİ

Dursun Ali Tökel

■ Bazen bir soru, peşinden pek çok aydınlanmayı da beraberinde getirir. Bu öyle sorudur ki bir değil onlarca cevaba, çözüme, farkındalığa götürür bizi. Dersiniz ki “Allah’ım, iyi ki bu soruya muhatap olmuşum!”

Şimdi öyle bir soru soracağım size:

Masal kahramanımız olan Keloğlan neden keldir?

Keloğlan’ı bilirsiniz, üstesinden gelmediği hiçbir sorun yoktur. Meseleler ne kadar karmaşık olursa olsun muhakkak bir çıkış yolunu bulur. Demir gibi açmazlara altın gibi teklifleri vardır. Onun için çözümler tereyağından kıl çekme kadar sıradan bir iştir. Peki Keloğlan’ın “çözüm dehası” olmasının acaba bu kellelikle bir ilgisi var mıdır?

Siz siz olun “yoktur” demeyin.

Ama bu sorunun cevabını bulabilmeniz için de “Kıyafetnameler”i bilmeniz gerekir.

Kıyafet Sadece Elbise Değildir

Bugün “kıyafet” deyince hemen aklımıza “elbise” geliyor ama bu kelimenin anlamı sadece bu değil. Hele de asıl anlamı “elbise” hiç değil. “Kıyafet” Arapçada “iz sürmek” ve “birinin soyunu anlamaya/bulmaya çalışmak” anlamlarına geliyormuş.

Bir de “kıyafetname” denen bir edebî tür var ki asıl mevzumuzu şu an o oluşturuyor. Kıyafetnamenin tanımını da şu:

“Bir kimsenin saç, göz, kulak, el, ayak vs. gibi uzuvlarından ve dış görünüşünden onun ahlak ve karakter hususiyetlerini diğer bir ifadeyle zahirinden batını vasıflarını tahmin ve tespit etmek olan ilme de kıyafe(t) ilmi (physiognomy) denilmiştir.”¹

1 Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 225.

Tanım size biraz karışık gelebilir belki, biz kısacasını söyleyelim. *Bir kişinin dış özelliklerine bakarak karakteri hakkında çıkarımlarda bulunmak.* “O da nedir ki?” demeyin. Aslında pek çoğumuzun duyduğu kimi insan nitelemeleri kıyafet-namelerin günlük dile uyarlamalarıdır. Örnek mi?

Mesela *Kıyafetname* der ki: “*Küllü, tavîlün ahmak*” yani “*Bütün uzun boylular ahmak olur.*” Şimdi “*Öyle şey mi olurmuş canım!*” dediğinizi duyar gibiyim. Neyse bu işin başka tarafı. Bu söz halkımız arasında daha değişik bir söyleyişle devam ediyor. Mesela diyoruz ki: “*Allah boy vermiş, kapmış koy vermiş.*” veya “*Boy fasülye sığığında da bulunur.*” Gördünüz mü bakın, söz değişse de hakikat değişmiyor. Yani uzun boylu insanlar saf yürekli ve temiz kalpli olurlar, hemen kandırılmaya müsaittirler.

Bir başka örnek: “*Küllü kasîrûn fitne*” yani “*Kısa boylular da fitneci olur.*” Olur mu? Oluyor demek ki, *Kıyafetname* öyle diyor. Peki bu niteleme halk arasında yaşıyor mu? Yaşamaz olur mu tabii ki yaşıyor. Kısa boylular için denir ki: “*Kısa olduğuna bakmayın, onun yarısı da yerin altında.*” Yani bu demek ki kısa boylu insanları hafife alma, onların da nice hüneri vardır.

Gelelim kellere. Keller, kıyafetnamede daha çok kurnazlıklarıyla anılırlar. Onlar ziyadesiyle iş bilir, akıllı, insanı ayak üstünde uyutan karakterlerdir. Son derecede zeki olurlar, bin bir hile bilirler, insanları ikna etmede, kandırmada da ustadırlar. Bu sıfatları anınca akla hemen Keloğlan geliyor değil mi?

Keloğlan Keldir Çünkü...

Evet, Keloğlan'ın kelliği boşuna değildir. Sadece Keloğlan masallarında değil, diğer masalarda da kel karakterler son derece hilebaz, kurnaz, yaş tahtaya basmaz, bir şekilde suyun üstüne çıkan tiplerdir.

Keloğlan(lar) ne kadar mı kurnazdır? “**Keloğlan ve Üç Cambaz**” adlı masalda “*Kırk köyde, dört bucakta da kurnazlıklarıyla, düzenbazlıklarıyla ad çıkarmış, ün salmış olan*”² *ayaküstü kırk kişiyi dolandırıp kandıran cambazlar* Keloğlan'ın hileleri karşısında çaresiz kalınca derler ki:

“*Amanın arkadaşlar, hele cambaz yoldaşlar, vay başımıza gelenlere. Ne etti, neler eyledi bu Keloğlan, oyunlar etti. Şu kadar yılın, hem de bu dolapların bir bir düzenli cambazları olalım da bize bunları etsin dolandırсын...*”³

Bir başka Keloğlan masalında yedi düveli haraca bağlayan kırk haramilerle Keloğlan'ın maceraları anlatılır. Haramibaşı kaba kuvvetini kullanarak Keloğlan'a bir tokat vurur ve elindeki kırk tane kuşu zorla alır. Ama büyük bir hata işlemiştir. Keloğlan bu, hiç onların yanına bırakır mı bunu? Kırk haramilere öyle oyunlar oynar, onları öyle tuzaklar kurup perişan eder ki haramiler ettiklerine bin pişman olurlar.

2 Tahir Alangu, *Keloğlan Masalları*, YKY, İstanbul 2022, 20. Baskı, s. 52.

3 Alangu, *age.*, s. 60-61

Keloğlan haramileri her kandırduğunda onlara şöyle bir not bırakır:

*Kırk kuşumu almasaydın
Bir tokadı vurmasaydın,
Aman bu pek azdır efendim
Hele daha büyüğünü görelim⁴*

Ve hakikaten de bir sonraki tuzağı bir evvelkinden çok daha beter olur. Haramibaşının burada Keloğlan'ı anlatışı aynen şöyle: *"Aman şevketlim, bize bir Keloğlan'dır dadandı, bir oyun, bir düzen, Alicengizden bu yana görülmemiş. Dönüp dolaşır karşımıza çıkıyor, hile onda, tuzak onda..."⁵*

Yani onlar bile Keloğlan ile baş edememişler. Çünkü onun her daim bir "B" veya "C" planı vardır: *"Keloğlan'dır, oyunsuz, düzensiz, çekişmesiz, çatışmasız yaşamak ona yavan gelir..."⁶*

Peki bunlar bizim ne işimize mi yarar? Bunlar, kapalı kapıları zamanında açmamıza yarayacak olan eşsiz anahtarlardır. Ne zaman bir Keloğlan masalı okusak hayat denen bu sorunlar yumağıyla baş edecek eşine az rastlanır kurnazlıklar öğrenir, bin bir çözüm yolu buluruz. Onları okudukça anlarız ki *"İmkânsız diye bir şey yoktur."*, en karmaşık durumlardan bile sıyrılmak mümkündür. İnsanın kendisine öz güveni gelir. Her Keloğlan masalı bize dedirtir ki *"Bana 'zor' de, ama 'imkânsız' deme!"*

Peki okumayan/dinlemeyen zavallılara ne diyelim? Onlara da acıyalım artık.

Sorun Ne Kadersa Ondan Bir Fazla da Çözüm Vardır

Çocukluğumuzda öyle çarşıdan pazardan alınan oyuncaklarımız yoktu. Oyuncaklarımızı çamurdan, tahtadan, karton veya kâğıtlardan kendimiz yapardık. Hayat denen meşakkatin bizatihi içindeydik, sığır güderdik, odun getirir, yarırdık. Tarlada çalışır, ürün toplar, harman serer, kaldırırdık. Kendi sorunlarımızda büyüklerimizin yardımı olmadan nasıl baş edeceğimiz, pek çok yaşantı eşliğinde bize öğretilirdi.

Bugün öyle mi ya!

Çocuklarımızın her sorununu ebeveynler olarak biz çözüyoruz. Ama bir yandan da şunun kaygısıyla doluyuz: Onlar bir gün ebeveynleri olmadan, hayat denen ağır sıklet şampiyonu ile baş başa kaldığında ne yapacaklar?

Bir taraftan diyoruz ki; kaybetmeyen kazanmayı bilemez, düşmeyen kalkmayı öğrenemez, acı çekmeyen sağlığın kıymetini bilemez; mahrum olmayan sahip olmanın değerini idrakten uzaktır. İstedğine her kavuşan, bir gün kavuşamadığı bir istekle yüz yüze kaldığında çıldırmaktan başka bir şey yapamaz.

4 Alangu, *age.*, s. 79.

5 Alangu, *age.*, s. 83.

6 Alangu, *age.*, s. 84-86.

Ama bütün bunlar yaşantıyla öğrenilecek şeylerdir. Eee, yaşantı yoksa ne olacak?

Eğer yaşantı yoksa sanatın altın tasında sunulan pek çok hikâye veya kısas bu öğrenmeye kılavuzluk edecektir.

İşte masallar bu kılavuzlukta eşine pek nadir rastlanacak örneklerle lebalep doludur. Her sahici masal insanoğlunun bir sorun karşısında kaldığında, bir bilmeceyi çözmek durumunda bırakıldığında nasıl davranacağına eşsiz bir model olur.

Öyle ki biz masalları dinleye dinleye sorunlarla nasıl baş edeceğimizi de öğreniriz.

Masal bize daima şunu söyler: **Sorun ne kadar çok olursa olsun, daima ondan bir fazla çözüm vardır.** Bunu okuyan/dinleyen çocuğun kendine öz güveni daha fazla olur, benzer sorunlarla karşı karşıya kaldığında onlarla nasıl baş edeceğini öğrenir, *öğrenilmiş çaresizlikten muzdarip olmaz da öğrenilmiş problem çözücülükle* her meselenin üstesinden gelir.

Masallar Sorun Odaklı değil Çözüm Odaklı Metinlerdir

Şimdi, masalların nasıl problem çözücü teknikler önerdiğine ve nasıl daha motive edip öz güvenimizi artırdığına birkaç örnek verelim.

Bu örnekler, yaratıcı düşünme gücümüzü artıracak, sorunlar karşısında nasıl yol izlememiz gerektiğini bize gösterecektir. Bunu asla hafife almamalı, *masallar bizi çözüme odaklar, soruna değil.*

Oysa insanlar genelde sorun odaklı yaşarlar, meseleleri büyütürler, olanlara şükretmek yerine daha ziyade olmayana takılmaları onların hedefe değil, engellere odaklı yaşamalarına sebep olur. Biri veya bir şey ortaya çıkıp bu *olumsuz bakışı* kırmalıdır ki insan *fark edebilsin.*

İşte masallar bu farkı yaratan en önemli araçlardır. Bir masal dinlediğinizde sizi hemen hedefe ve çözüme yoğunlaştırır ve der ki: *Sorun varsa sorun yok, sorun yoksa büyük sorun var!* Niye mi böyle diyoruz? Çünkü masalı okuduğumuzda/dinlediğimizde hemen şunu fark ederiz:

Ne zaman masal kahramanı *değerli bir nesneyi* almak için yola çıksa hemen karşısına *ejderhalar, yılanlar, devler, cadılar* dikiliverir. Yani der ki bize bu: *Değerli bir şeyi öyle ucuz yollu alamazsın. Bir şeye değer veriyorsan onu elde edebilmek için ejderhalarla, devlerle boğuşacaksınız.* Hayatta da böyle değil mi? Ne bizim için önemliyse ona kavuşmak için ağır bedeller ödemiyeceğiz mi?

Demek masalı dinlediğimizde şunu hemen fark ediyoruz: Değer verdiğimiz şeylere sahip olmak için yola çıkıyorsak ve karşımıza da hemen pek çok sorunlar zuhur ediyorsa anlayalım ki doğru yoldayız. Yok eğer, hiçbir engelle karşılaşmıyorsak anlayalım ki yolumuz doğru yol değil, hemen geri dönmek gerekir.

İşte masallar engellerle yüz yüze geldiğimizde ne yapacağımıza dair altın çözümler sunar bize. Masal kahramanı zaten canavarları, devleri beklediği için hiç de şaşırmaz; o çözüme ve hedefe odaklandığı için bir şekilde engelleri aşar.

Peki nasıl?

Masal kahramanının engelleri aşması daima *akıl, mantıklı düşünce, zekâ, hileyi kullanma, karşıdakini şaşırtma, kurnazlık ve daha önce denenmemişi deneme* aracılığı ile olur.

Öyle ki onun bu yöntemleri karşısında düşman ne kadar güçlü olursa olsun çaresiz kalır. Tabii bu yöntemler sadece masallarda işe yaramaz; eğer dikkatli takip edersek bunlar hayatta herkese *aklını nasıl kullanacağı* da öğretir.

Keloğlan Açıklıyor: Bir Devle Nasıl Baş Edilir?

Masalarda engelleyiciler eksik olmaz. Bu bazen “canavar” olur bazen “dev” olur bazen “cadı” olur bazen de başka bir şey. Masal kahramanı ne zaman kıymetli bir nesneye ulaşmak için yola çıkarsa bunlardan biri hemen karşısına dikilir ve onun yolunu keserek girmesine mâni olmaya çalışır. Masal kahramanının “kahraman” olabilmesi için bu engelleri aşması lazım. Ancak o zaman kişi “kahraman”, “ergin kişi” sıfatını kazanır.

Bu sadece masalarda değil, destanlarda da böyledir. “*Oğuz Kaan destanı içinde Oğuz bir canavar öldürüyor ve böylece ergenlik çağına girmiş oluyordu.*”⁷

Yunan destan kahramanı Oidupus da bir devle karşılaşır ve dev ona bir bilmece sorar. Eğer bilmeceyi çözmezse onu öldüreceğini söyler. Bilmece şudur:

“*Sabah dört, öğlen iki, akşam üç ayaklı olan şey nedir?*”

Oidupus, devin çözeceğine inanmadığı bulmacayı hemen çözer ve der ki: “*İnsandır. Sabah, bebeklik çağıdır, emekleyerek yürür. Öğle gençlik çağıdır, iki ayağı üzerinde yürür. Akşam da yaşlılık çağıdır, bastonla yürür.*” Oidupus eğer bilmeceyi çözmeseydi biz de binlerce yıl sonra ondan bahsediyor olmazdık. Bu demektir ki engelleri aşamayan ne var olmaya devam edebilir ne de varacağı yere varabilir.

“Kahraman engelleri aşmak istemese ne olur?”, “Aşamasa ne olur?” gibi sorular sormayın çünkü böyle bir şey olmaz. Kahraman engelle karşılaşır ve muhakkak onun üstesinden gelir, asla ümitsizliğe düşmez, “Bu da nereden çıktı yahu!” demez, hemen bir plan yapar ve çözüme odaklanır.

Teşbihte hata olmaz, masal kahramanları bugünkü navigasyonlara benzerler: Navigasyona bir rota çizersiniz, o rotada ilerlerken eğer yoldan çıkarsanız navigasyon size yeni bir güzergâh belirler. Eğer o güzergâhtan da çıkarsanız size hemen yeni bir rota oluşturur ve asla “artık bitti, yol kalmadı” demez.

⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi 2*, TTK Yay., Ankara 1995, s. 17.

Burada Keloğlan masallarında bize sunulan bazı çözüm örneklerinden örnekler vermek isterim. Bakalım bizim Keloğlan'ımız baş edilmesi imkânsız gibi görünen devlerin üstesinden nasıl geliyormuş?

Güzel Nedir?

Bugün “güzellik” dediğimizde ne anlıyoruz bunu düşünmenizi isterim. Bunun için kafanızı şöyle bir yoklayın yeter. Güzellik bugün baskın olarak sadece “yüz” ile ifade edilen bir kavrama dönüştü. Vahşi kapitalizmin kazanma hırsı gereği; güzellik merkezleri, güzellik kremleri, güzel gösteren kıyafetler, güzel insan biçimi (90-60-90 gibi kesin rakamlar bile koymuşlar), güzel insan modelleri (mesela Barby Bebek gibi) etrafı korkunç bir hızla bürümüş; herkes güzel olmaya, güzelleşmeye çalışıyor, ama sadece biçimle!

Peki bizim “güzel” anlayışımız nedir? Mesela biz kime güzel deriz? İşte bunu ancak masal vb. geleneksel metinlerimize bakarak anlarız. Masallar bu konuda eşsiz birer kılavuzdur.

Çocukluğumda dinlediğim bir masaldan hatırlıyorum, beynime taş kazınır gibi kazınmış. Keloğlan, bir kuyuda ilerlemektedir, karşısında birden muhteşem bir saray çıkar. Saray aynı ihtişamda bir bahçenin içindedir ve sarayın merdivenlerinde de güzellikte eşi benzeri görülmemiş bir kız durmaktadır. Keloğlan hayran hayran bakınırken karşısına birden tıpkı Oidupus'da olduğu gibi bir dev çıkar ve ona sorar:

- Söyle bakalım insanoğlu, saray mı güzel, kız mı güzel, bahçe mi güzel?

Keloğlan korku ve şaşkınlık arasında düşünürken devin sesi tekrar duyulur:

- Cevabını verirken dikkatli ol. Bak şurada dağ gibi yığılan kurukafalar bu soruya cevap verenlerin kafatasları!

Keloğlan bir de bakar ki her taraf kafataslarıyla dolu. Demek ki bütün bunlar soruya yanlış cevap vermişler.

Keloğlan düşünür, saray güzel dese bahçe ve kız güzel değil demiş olacak. Kız güzel dese saray ve bahçe güzel değil demiş olacak. Üçü güzel dese olmaz çünkü masallarda sorulara bir cevap verilir, bunlar test soruları değil ki muhtemel cevaplar da şıklar içinde olsun!

Sonunda Keloğlan'ın cevabı gelir ve bu cevap bizim “güzel” anlayışımızın da cevabı olur. Der ki Keloğlan:

- Gönül neyi severse güzel odur!

Ya, gördünüz mü? Güzel nesnede değilmiş. Güzel, o veya bu değilmiş. Güzel, gönül neyi seviyorsa oymuş.

Bu söz basit bir söz değildir. Bizim, varlığa, insanlara karşı nasıl davranacağımızı, nasıl bakacağımızı da belirler.

Bu, güzeli objektif değil, subjektif yapar. Yani birinin güzel dediği bir şeye birisi haydi haydi çirkin bile diyebilir.

Peki bu anlayış bize ne getirir? Ne getirecek, herkesin güzel anlayışına saygılı olmayı getirir. Kimseyi güzel bulduğu şeyler yüzünden ayıplamamayı, kınamamayı getirir.

Leyla'yı gören sultanın Mecnun'a dönüp: "*Sen bu kara kuru kız yüzünden mi çöllere düştün? Oğlum benim sarayımda dünya güzelleri var, seç beğen birini al! Bırak bu sevdayı!*" demesi üzerine Mecnun'un, "*Leylâ'ya bir de benim gözümle bakın!*" demesi güzel ve gönül ilişkisini çok güzel ifade etmektedir.

Güzelliği saçta kaşta, dudakta burunda gören ve tek tip bir güzel dayatmasına maruz kaldığı için estetik cerrahilerde ömürler, servetler harcayan insanlar Keloğlan'ın bu masalına kulak vereydi fena mı olurdu?

Filanca şeye "güzel" demek, güzeli bakılan şeye indirger; o şeyi dondurur ve sabitler; görüşlerimizi dar ve sığ kılar. Ama güzelliği bakılанда değil de bakanda var saymak, bizi görkemli bir yüceliğe taşır, varlığa karşı, insana karşı son derece hürmetkâr kılar. Bu o kadar önemli bir konudur ki bu bakışta "çirkin" diye bir şey yoktur. Sana çirkin gelen bir başka gönlün eşsiz bir güzeli hayda hayda olabilir.

Buna çok güzel bir örnek vermek isterim:

Yedi köyün güzeli olan bir kız vardır. Her delikanlının eş olarak hayallerini süsler. Hâliyle pek çok da taliplisi olur. Fakat gelin görün ki bu dünya güzeli kız, kara kuru bir delikanlıya kaçır. İnsanlar bir türlü anlayamazlar; o kadar yakışıklı, varlıklı delikanlılar ona talip olmuşken bu kız bu *kara kuru* çocukta ne bulmuştur? Yedi köyün güzeli kız der ki: "*Karaca kuruca ama tam gönlüme görecek!*"

İşte bu, Keloğlan masalındaki "*Gönül neyi seviyorsa güzel odur.*" hakikatinin yaşanmış, somut hâlidir. Demek ki masal sadece bir gerçek dışı öykü değildir, aksine masalın gerçeğin ta kendisinin mecazlarla ifadesidir. Sezai Karakoç'un tabiriyle, "*Tarihi-sosyolojik gerçekler de unutulmadan masalların zarı delinirse, alttan akıl ve gerçekler katı çıplak olarak ortaya çıkar.*"⁸

Keloğlan Devi Nasıl Alt Ediyor?

Köyün birinde bir Keloğlan varmış, iki de kız kardeşi, bunların anası babası ölmüş. Üç kardeş yetim kalmışlar. Bunlar aç kaldıkları bir gün yiyecek bulamadıkları için ormanda bir ev görünce doğruca o eve gitmişler. Meğerse orası bir dev anasının eviymiş.

Dev anası bunları iyice yedirip içirmiş ve demiş ki "Bu gece burada kalın, yarın gidersiniz." Tabii ki amacı onlara iyilik etmek değil, gece onlar uyuyunca

8 Sezai Karakoç, "Masalların Gerisindeki Gerçek", *Yunus Emre*, Diriliş Yay., İstanbul 2021, s. 30.

bunları bir güzel yemekmiş. Keloğlan meseleyi anlamış ve kardeşlerine demiş ki “Sakin uyumayın!” fakat kızlar hem yorgunluk ve hem de yemeğin verdiği rehavetle uyuyup kalmışlar.

Dev, onların uyuduğunu görünce sevinmiş ve fakat bakmış ki Keloğlan uyumuyor. Yanına gelip sormuş:

-*Kim uyur kim uyanık?*

Keloğlan seslenmiş:

-*Herkes uyur, Keloğlan uyanık!*

-*Keloğlan neden uyumaz?*

Keloğlan hemen bir kurnazlık düşünmüş, demiş ki:

-*Ben uyumadan annem bana yağda yumurta kırar, onu yer öyle uyurdum.*

Dev hemen dolaptan yumurta almış ve bir güzel pişip Keloğlan'a yedirmiş. Keloğlan yumurtayı güzelce yemiş ama yine uyumamış.

Dev tekrar sormuş:

-*Keloğlan neden uyumaz?*

Keloğlan demiş ki:

-*Yatmadan önce anam bana taze ayran getirir, ben de bir güzel içer öyle uyurdum.*

Dev anası hemen kilere koşmuş, ayran çalkalamış ve Keloğlan'a ikram etmiş. Keloğlan ayranı güzelce mideye indirmiş, lakin yine uyumamış. Dev anası tekrar sormuş:

-*Keloğlan neden uyumaz?*

Keloğlan demiş ki:

-*Yatmadan önce anam bana elekle dereeden taze su getirirdi, ben de onu içer öyle uyurdum.*

Dev anası eleği aldığı gibi hemen dereye koşmuş. Lakin elek bu hiç su tutar mı? Dev anası elekle su taşıyacağım diye doldur çıkar, doldur çıkar uğraşadursun Keloğlan, kardeşlerini uyandırmış ve hemen oradan uzaklaşmışlar...

Dikkatinizi çekerim. Keloğlan'ın kaçış için bulduğu çözüm olağanüstü, muhteşem bir film yapılacak kadar da ayrıntılarla dolu. Ben tabii olayın bir kısmını yazıyorum. Olaylar devam ediyor.

Keloğlan'ın dev anası oyalama taktiği, Pavlov'un şartlı refleksini çağrıştırmıyor mu? Dev anasını önce kendisine bir şeyler getirmesine şartlıyor ve bunu yakından uzağa doğru yapıyor. Onu en son gönderdiği yer dere kenarı, hem de elinde elekle! Eğer ilk önce uzağa gönderseydi dev anası bundan işkillenirdi!

Ne yaptı Keloğlan? Akli, zekâsı ve fendi sayesinde yine hayatını kurtardı, en uygun çözümü buldu. Bunları okuyarak büyüyen çocuklar, sorunlar karşısın-

da yılmadan çözüm örneklerine odaklanmış olmayacaklar mı? Elbette böyle olacak.

Yirmi Beş Yılımlı Geri Ver

Bir İstanbul masalı dinliyoruz. Masalın adı *Ali Paşa'nın Bilge Oğlu*. Bu masalda da öyle harika bir sorun çözme tekniği var ki!

Padişahın Hasan adında bir hizmetlisi vardır. Bu Hasan, artık yaşlanmaya başladığını anladığı bir zamanda padişaha gider ve der ki:

- Efendim, ben artık yaşlandım, müsaade olursa emekliliğimi istiyorum.

Padişah da Hasan'ın talebini makul görür ve kabul eder.

Yalnız Hasan der ki:

- Padişahım ben emekli olup köyüme gideceğim, bana ihsan-ı şahanenizden biraz para verir misiniz?

Padişah Hasan'a bakar ve der ki:

- Sen yıllardır maaş alıyorsun, ne parası! Senin hiç birikmişin yok mu?

Hasan da, aldığı maaşın ancak geçimine yettiğini ve hiç birikim yapamadığını söyler.

Bu cevaba öfkelenen ve Hasan'ı müsrif ve geleceğini düşünmeyen bir düşüncesiz kişi olarak suçlayan padişah Hasan'ın saraydan atılmasını emreder.

Zavallı Hasan üste eski püskü bir elbise, düşer köy yollarına. Bir köyden geçerken *devletçilik oyunu* oynayan çocukların yanından geçer. Oyunda padişah rolünde oynayan çocuk uzaktan Hasan'a seslenerek kendisine niye selam vermediğini sorar. Hasan da oyunlarını bozmamak için böyle yaptığını söyler.

Çocuk, Hasan'a kim olduğunu ve nereden gelip nereye gittiğini sorar. Hasan da durumu anlatır, padişahın sarayından geldiğini söyler. Çocuk inanmaz ve der ki:

- *Yalan! Hiç İstanbul'dan, hem de padişahımızın sarayından gelen bir adam bu kılkta gezer mi?*

Hasan da yalanı olmadığını ve padişahın kendisini saraydan kovduğunu ve kendisine hiçbir şey vermediğini söyler.

Padişah rolündeki çocuk o zaman der ki:

- Bu hiç de adil değil!

Sonra çocuk Hasan'a öyle bir akıl verir ki Hasan geri döner, saraya gider ve padişaha çocuğun verdiği akılla hitap eder. Padişah bu akıllı o kadar beğenir ve çözüm yolu öylesine hoşuna gider ki hem Hasan'ı ihsanlara boğar ve hem de o çocuğu saraya getirtip okutur ve büyük bir devlet adamı olmasını sağlar. Bu çocuk büyük Osmanlı Sadrazamlarından Hekim Ali Paşa'dır.

Peki sizce bu kadar hayırlara vesile olan ve büyük bir sorunu halle kavuşturan çocuğun bulduğu çözüm yolu nedir?

İşte bu çözüm tamamen akıl ve hikmet dolu bir düşüncenin ürünüdür:

Padişah rolündeki çocuk, Hasan'a padişahın hiç de adil davranmadığını söyledikten sonra çözüm olarak şu teklifi ileri sürer:

- Şimdi saraya git ve sultandan ona hizmet ettiğin yirmi beş yılı geri iste. Böylelikle yeni hayatında başka bir işte çalışıp yaşlılık günlerinde sıkıntı çekmezsin!

Bu fikir Hasan'ın çok hoşuna gider ve doğruca padişahın huzuruna varıp çocuğun söylediklerini padişaha arz eder.

Bu sözlere şaşırın padişah da der ki:

- Ben sana 25 yılı nasıl geri vereyim, böyle şey mi olurmuş hiç. Tamam, ben bundan sonraki geçimini sağlayacağım. Ama Allah aşkına sen bu fikri kimden aldın onu bana söyle!

Hasan da olup biteni anlatmış. Padişah adamlarını gönderip o çocuğu köyden aldirtmiş ve sarayda iyi bir eğitim almasını sağlamış. Gel zaman git zaman bu çocuk Hekim Ali Paşa adıyla ünlenmiş.⁹

Tahta Kılıçla Nasıl Kurtulunur?

Harika bir akıl dolu çözüm masalı daha!

Padişah, ülkesinde geceleri mum yakılmasını yasaklamış. O ülkede ormanda yaşayan bir oduncu ile karısı varmış. Bunlar çok şen şakrak, gülüp eğlenen bir aile imiş. Oduncu odunları toplayıp satar, parasıyla da evin ihtiyaçlarını alır, akşam karı koca beraber yer içer mutlu ve şen yaşarlarmış.

Bu oduncunun padişahın yasağından haberi olmadığı için yine bir akşam yemeği yemiş, mum ışığında koyu birer muhabbete koyulmuşlar. Padişahın adamları bunları fark etmiş ve doğruca saraya haber vermişler. Padişah da bu münasebetsiz, ferman dinlemez oduncuyu apar topar saraya getirtmiş.

Oduncu saf bir adam, padişah onun kötü niyetli olmadığını anlamış ve kendisine kapıcıbaşı yapmış. Bir müddet sonra da ona güzel bir kılıç verip evine yollamış. Kılıca da iyi muhafaza etmesini istemiş.

Oduncu evine gelmiş ama karınları aç, para da yok. Karısı demiş ki "Git şu kılıcı sat, parasıyla yiyecek içecek bir şey al da gel." Oduncu düşünmemiş bile, gitmiş satmış kılıcı, onu parasıyla da yiyecek alıp eve gelmiş, karı koca eskisi gibi yiyip içip oynamışlar.

Tabii ki padişah bunu haber almış ve "Söyleyin ona kılıcı da alıp saraya gelsin!" diye buyurmuş.

⁹ Masal için bk. Ali Fuat Arıcı, *İstanbul Masalları: 100 İstanbul Masalı*, Büyüyenay Yay., İstanbul 2021, s. 35-37.

Zavallı oduncu başlamış kara kara düşünmeye. Şimdi ne yapacak, kılıç da yok! Sonra birden aklına gelmiş ve güzel bir tahta kılıç yapıp kınına sokarak sarayın yolunu tutmuş. Padişahın huzuruna çıkmış, bakmış orada elleri ayakları bağlı bir mahkûm. Padişah demiş ki:

- Hadi bakalım oduncu, bu suçlunun cezasını sen vereceksin. Çek kılıcını da şu mahkûmu cezalandır.

Tabii ki padişah, kılıcı olmayan oduncunun ne yapacağını merak ediyormuş. “Biraz sonra foyası ortaya çıkacak, padişahın kılıcını satmak neymiş görecek ve ben de ona cezasını vereceğim.” diye geçiriyormuş içinden.

Siz olsanız ne yapardınız?

Padişah size verdiği kılıcı bekliyor, sizin belinizde onun yerine tahta bir kılıç. Hemen kılıcı çekip çıkarmalısınız!

İşte burada çok ince bir akıl oyunu gerekiyor, kurnazlık, zekâ ve ince mi ince planlar...

Oduncu sorunu nasıl mı çözüyor?

Oduncu ellerini açıyor ve başlıyor duaya:

- Allah'ım, ben bu suçluyu tanımıyorum. Ceza nasıl vereyim! Eğer bu mahkûm suçsuzsa kılıcım tahta olsun, yok suçluysa kılıcım kessin der ve hemen kılıcını çıkarır bir de ne görsünler tahta kılıç değil mi! Oradakilerin hayret bakışları altında der ki oduncu:

- Bakın padişahım, demek ki bu adam suçlu değilmiş, işte kılıcım tahta kılıç oldu!

Padişah tahta kılıç meselesini bilmesine rağmen oduncunun bu akıl ve zekâ dolu çözümünü pek sevmiş ve ona pek çok paralar, mücevherler vermiş.¹⁰

Sonuç olarak, örnekleri artırmak mümkün. Her doğal masal bir çözümler hazinesidir. Onlarda “yok” yoktur, “*imkânsız*” yoktur, “*sorunu sorun etme*” yoktur. Çözüm mü? İstemediğin kadar vardır.

Hz. Mevlâna masalın kıymetini bizden daha yüzyıllar evvel anlamış ve masalların birer “hazine” olduğunu söylemişti: “*Hani çocuklar masal söylerler ya, fakat masalarda nice sırlar nice öğütler vardır. Görünüşte saçma sapan şerhler söylerler ama sen onları masal sanma sakın... Viranelerde define aramaya koyul!*”¹¹

Masal ve efsaneleri bir define olarak niteleyen Hz. Mevlâna, *Kelile ve Dimne*'deki bir masala dikkatimizi çekiyor ve onun maksadını anlamadığımızı söylü-

10 Masal için bk. Ignacz Kunos, *Osmanlı Dönemi Türk Halk Masalları I*, Çev.: Meral Ozan, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 71-72.

11 Mevlâna, *Mesnevî*, C III, MEB Yay., İstanbul 1991, s. 211

yor: “*Kelile’deki o hikâye de yalan, saçma, düzme. Fakat o saçma hikâyenin ne demek olduğunu, o hikâyenin maksadını anlamadın ki!..*”¹²

Bizler keşke Hz. Mevlâna’ya kulak verseydik! Onun eşsiz incilerini kulaklarımıza küpe edinseydik. Şimdiye kadar edinmediğimizi, bundan sonra edinmeyeceğimiz anlamına gelmiyor. *Mesnevi*’sinde de onlarca masalla bizi masalların hazinelerine çağırıyor.

Masallarımız der ki: *Sorun ne kadar çoksa, ondan daha çok çözüm vardır, hele beni bir dinleyin, bana bir kulak verin size bunların neler olduğunu bir bir göstereyim.*

Tabii ki *görenedir görene, köre nedir köre ne!*

¹² Mevlâna, *age.*, s. 228.